

Романишин А. М. кандидат педагогічних наук, доцент, начальник науково-дослідного відділу воєнно-психологічних досліджень Науково-дослідний центр гуманітарних проблем ЗС України
<https://orcid.org/0000-0003-3115-5999>

Неурова А. Б. кандидат психологічних наук, доцент доцент кафедри МПЗ ДВ Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного
<https://orcid.org/0000-0002-1220-8613>

АЛГОРИТМ ПРОФІЛАКТИКИ КОНФЛІКТІВ У СІМ'ЯХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ ЇХ ПОВЕРНЕННЯ З РАЙОНУ ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

У статті розглянуті основні чинники, що сприяють виникненню конфліктів у сім'ях військовослужбовців після їх повернення з району виконання бойових завдань та представлений Алгоритм їх профілактики, розроблений на підставі аналізу зарубіжного досвіду, особистого досвіду авторів та результатів опитування військовослужбовців.

Ключові слова: етап відрядження; бойові дії; сімейні конфлікти; профілактика; алгоритм.

Вступ. Аналізуючи досвід бойових дій на Сході України і напрацювання щодо причин та наслідків виникнення сімейних конфліктів у військовослужбовців ЗС України, ми прийшли до висновку, що підготовка та участь у бойових діях суттєво впливають не тільки на військовослужбовців, бойові підрозділи і підрозділи, які залишаються виконувати поточні завдання у пунктах постійної дислокації (дала – ППД), а також це впливає і на членів їх сімей.

Невирішені проблеми сім'ї мають потенційно руйнівні наслідки. Стурбований, заклопотаний військовослужбовець легко відволікається і не в змозі зосередитися на виконанні завдань у бойових умовах. Невирішена емоційна напруга може призвести, і часто призводить, до серйозних нещасних випадків або розвитку бойового стресу, який, у свою чергу, може стати причиною зриву виконання бойового завдання. Вдома значне подружнє засмучення заважає виконувати рутинні справи, концентруватися на роботі і займатися дітьми тощо.

Таким чином, розгляд питань, пов'язаних з профілактикою сімейних конфліктів, що виникають в наслідок впливу негативних чинників участі військовослужбовців у бойових діях зумовив актуальність відпрацювання

дієвого алгоритму профілактики конфліктів у сім'ях військовослужбовців, які повертаються з району виконання завдань за призначенням.

Теоретичне підґрунтя. Аналіз вітчизняної літератури останніх років свідчить, що процес профілактики конфліктів у сім'ях військовослужбовців після їх повернення з району виконання бойових завдань не був предметом дослідження українських учених.

Методи дослідження. Для вирішення завдань дослідження були використані емпіричні методи: спостереження, опитування та анкетування.

Результати і обговорення. Кожен етап відрядження в район ведення бойових дій містить емоційний і організаційний елементи, які впливають, як на військовослужбовців, так і на членів їхніх сімей. Практично завжди процес підготовки та участь у бойових діях вносить елемент невизначеності у життя військовослужбовця, навіть для тих, хто вже має бойовий досвід.

Етап перед початком відрядження починається з оповіщення про початок підготовки до участі у бойових діях і закінчується, коли військовослужбовці залишають пункт постійної дислокації [1]. Його терміни можуть змінюватись від кількох тижнів до кількох місяців.

З наближенням дати відправлення подружжя можуть часто цікавитись, чи дійсно військовослужбовцям потрібно їхати. Зростання кількості польових занять, підготовка і довгі години відсутності стають ознаками початку тривалої розлуки.

Єднання з членами підрозділу, коли солдати думають і говорять про майбутнє відрядження та стосунки в підрозділі, важливе для згуртованості підрозділу під час бойових дій. Але це може призвести до зростання почуття емоційної та фізичної віддаленості у подружжя і дітей військовослужбовців. Через це психологічне дистанціювання люди часто почуваються так, ніби їхні близькі вже поїхали. Разом з тим, ця зміна акцентів з сім'ї на підрозділ є необхідною частиною процесу підготовки до участі у бойових діях для військовослужбовців, коли вони готуються до відрядження в район бойових дій. Це може бути особливо складно для мобілізованих військовослужбовців або військовослужбовців Резерву, які різко переходять від цивільного до військового життя. У ширшому розумінні подружжя цих військовослужбовців можуть мати значні труднощі звикання під час цього переходу. Ці труднощі можуть підсилювати негативні почуття окремих військовослужбовця, пов'язані з відрядженням.

Очікуючи на відрядження в район ведення бойових дій, сім'ї переглядають свої особисті та сімейні справи, щоб змінити порядок життя під час відсутності військовослужбовця. Складаються списки різних очікуваних потреб: ремонт будинку, обслуговування автомобіля, фінанси, страхування, догляд за дітьми тощо. Занепокоєння щодо фінансів і сплати рахунків часто буває значним.

Ставлення до статевої близькості може бути двоїстим і змінюватись від бажання близькості до небажання бути близькими перед майбутньою розлукою. Побоювання про подружню вірність може стати темою обговорення або залишитись негласним. Інші, часто висловлювані побоювання, – це занепокоєння про здатність дітей упоратися з розлукою, страх жити без партнера, страх за міцність шлюбу тощо. Виконання

великої кількості завдань перед відрядженням можуть створити велике навантаження на подружжя та родини.

Перед відрядження в район ведення бойових дій для військових пар характерні часті суперечки. Усталені пари і ті, хто підготовки до участі у бойових діях, спроможні сприймати сварки як частину ритму подружнього життя і адаптації до цього процесу. Для менш досвідчених пар, особливо для тих, які вперше переживають довгу розлуку, такі сварки можуть викликати побоювання щодо завершення відносин.

Невирішені проблеми сім'ї мають потенційно руйнівні наслідки. Стурбований, заклопотаний військовослужбовець легко відволікається і не в змозі зосередитися на важливих завданнях в критичний момент.

З психологічної точки зору, легше розітритись, ніж протистояти болю і втраті від розлуки. У гіршому випадку, невирішена емоційна напруга може призвести, і часто призводить, до серйозних нещасних випадків або розвитку стресу, який, у свою чергу, може стати причиною зриву виконання бойового завдання.

Вдома подружнє засмучення може заважати виконувати повсякденні справи, концентруватися на роботі, займатися дітьми тощо. Це може посилити страх дітей, що батько/мати не повернеться з відрядження. Негативні дитячі реакції обертаються на регресивну поведінку, таку як плач, апатія або істерики. Негативні емоції можуть призвести до того, що і військовослужбовець, і його подружжя стають ще більше засмученими перспективою розлуки.

Коли військові пари можуть визначати і обговорювати свої взаємні очікування під час підготовки до участі у бойових діях, їхні шанси успішно адаптуватись до етапів відрядження підвищуються. У парах з нормальними стосунками очікується, що партнер, який залишається вдома, матиме свободу приймати незалежні рішення, підтримувати стосунки з друзями тієї ж або протилежної статі (для допомоги та соціалізації), ефективно керувати

бюджетом, компетентно доглядати за дітьми, підтримувати зв'язок через посилки, е-мейли, повідомлення та телефонні дзвінки. Нездатність виконувати ці та інші очікування часто стає джерелом неправильного сприйняття, сварок і образ під час та після відрядження.

Етап безпосереднього відрядження – це період від виїзду з дому військовослужбовця до його повернення [1]. Особливо напруженим є період від виїзду з дому військовослужбовця до кінця першого місяця розлуки. Під час цього етапу виникають змішані емоції. Подружжя можуть відчувати почуття дезорієнтації або перевантаження, можуть відчути полегшення, що більше не мусять вдавати себе сміливими й сильними. Може бути залишковий гнів, пов'язаний з невіршеними питаннями, які залишилися, коли чоловік/дружина поїхав тощо.

Від'їзд створює розрив, який може призвести до відчуття печалі, самотності або занедбаності. Члени сім'ї можуть мати труднощі зі сном і виконанням щоденних справ. Інші проблеми – питання оплати рахунків, дитячі хвороби або ремонт автомобіля тощо. Хоча часто вважається, що тільки дружини можуть переживати такі труднощі чи проблеми, насправді ці питання стосуються обох статей. Чоловіки можуть відчувати себе перевантаженими щодо догляду за дітьми, відвідування школи і домашніх справ, приготування їжі і покупок, медичних проблем, позакласних заходів, спілкування з іншими дітьми та друзями, суспільних справ своїх дітей тощо.

З кінця першого місяця відрядження до одного місяця перед поверненням додому триває т.зв. період *самозабезпечення* [1]. Самозабезпечення – час встановлення нових джерел підтримки і нового режиму.

Коли виникають проблеми, більшість дружин/чоловіків вважають, що вони здатні впоратися з ними і приймати важливі рішення самостійно. Під час етапу самозабезпечення більшість із подружжя військових впевнені, що вони здатні робити те, що необхідно, щоби підтримувати успішне функціонування своїх сімей.

Частота, метод і зміст спілкування між військовими та їхніми сім'ями є важливими чинниками на кожному етапі відрядження, але особливо під час самозабезпечення. Багато сімей можуть залишатися в контакті за допомогою відеоконференцій через Інтернет. Для більшості військових дружин/чоловіків налагодження зв'язку з коханими є стабілізуючим чинником. Разом з тим, для тих, хто має складні взаємини під час телефонних дзвінків, контакт може посилити стрес у період відрядження. З набуттям доступності месенджерів подружжя та військовослужбовці відчують себе більш впевнено; обидві сторони здатні ініціювати зв'язок і не обмежені можливостями здійснення телефонних дзвінків. Ще однією перевагою переписки за допомогою месенджерів є можливість бути більш розсудливими стосовно того, що говорить, і контролювати інтенсивні емоції, які можуть бути надмірно тривожним тощо.

Одночасно, одним із недоліків поліпшеного доступу до зв'язку (мобільний зв'язок або месенджери) є безпосередність і близькість до тривожних новин як від сім'ї, так і від військовослужбовця. Практично неможливо приховати негативні почуття образи, гніву, розчарування і втрати, особливо розмовляючи по телефону. Неточні чи неприємні новини швидко передаються по мобільних телефонах. Ті, що пов'язані зі звинуваченнями в невірності, виявляються особливо руйнівними. Інші неприємні чутки можуть містити хибну інформацію, що конкретне подружжя або військовослужбовець погано справляється з обов'язками у відрядженні, отримав бойове поранення, підлягає дисциплінарним заходам, з ним стався нещасний випадок або дата його повернення раптово змінилась тощо. Подібна інформація може бути шкідливою для військовослужбовців, членів сімей. У гіршому випадку від цього може постраждати згуртованість підрозділу або навіть успіх виконання завдань. Обмеження негативного впливу чуток повинно бути постійною турботою для керівників військових підрозділів і фахівців структур морально-психологічного забезпечення.

Швидкість передачі потенційно неточних новин може підірвати здатність військовослужбовців, підрозділу або сім'ї зосереджуватись і виконувати свої обов'язки.

Багато військовослужбовців мають дітей. Діти різного віку по-різному реагують на стрес від участі батьків у бойових діях. Їхні сильні і вразливі сторони визначаються етапами психосоціального розвитку. Батьки не повинні обтяжувати дітей будь-якого віку питаннями, які стосуються дорослих. Деякі діти можуть мати великі труднощі з адаптацією до стресу від відрядження батьків. Досвід свідчить, що попри проблеми і обставини, переважна більшість подружжя та дітей успішно проходять етап самозабезпечення і з нетерпінням чекають на повернення додому члена сім'ї з відрядження.

За місяць перед поверненням військовослужбовця додому починається період *закінчення відрядження* [1]. Досвід свідчить, що військовослужбовцям складно визначити тривалість відрядження в район виконання бойових завдань. Тривале відрядження зазвичай призводить до розчарування і тривоги для всіх учасників, і може спровокувати несподівану напругу в той час, коли всі очікують на повернення військовослужбовців. Особливо це може бути характерно для військовослужбовців призначених за мобілізацією.

Період *закінчення відрядження* – це зазвичай час великого очікування. Як і під час *етапу перед початком відрядження*, тут можливі суперечливі емоції: радість, що солдат повертається додому; побоювання, занепокоєння, що подружжя може не погоджуватись з тим, як все відбувається; хвилювання щодо втрати самостійності або зміни ролей; турбота про те, як дійдуть згоди члени родини. Коли розлука майже закінчена, можуть знову виникнути складнощі у прийнятті рішень. Багато дружин/чоловіків відчувають прилив енергії під час цього етапу, бажання виконати завдання, пов'язані з побутом тощо. Під час етапу закінчення відрядження і військовослужбовці, і їхні подружжя, і діти мають великі очікування і надії.

Етап після відрядження починається з повернення військовослужбовця з району бойових дій і прибуття додому, іноді спочатку в район відновлення боєздатності [1]. Як і під час етапу перед відрядженням, тут можливі змінні часові межі. Повернення може також нести розчарування та невдоволення. Може змінитися дата повернення, або підрозділи повертаються додому окремими групами протягом декількох днів тощо. Окрім того, подружжя можуть бути зайнятими іншими несподіваними сімейними обов'язками, наприклад лікуванням хворих дітей.

Після повернення додому зазвичай триває «медовий місяць», під час якого сім'ї возз'єднуються; однак вони можуть швидко відчувати себе емоційно віддаленими. Деякі подружжя описують незручність на додачу до хвилювання, особливо після того, як відновлюється близькість після багатьох місяців розлуки. Інколи емоційне поєднання вимагає часу, перш ніж виникне почуття комфорту щодо сексуальної близькості. Зрештою, після повернення військовослужбовці знову встановлюють свою роль чоловіка/дружини або батька/матері в родині. Це важливе завдання, яке може вирішуватися природно або призвести до напруженості в сім'ї. Військовослужбовці можуть відчувати тиск через бажання надолужити згаяний час і пропущені важливі моменти. Вони хочуть швидко відновити авторитет, який мали раніше. Попри це, деякі речі змінилися за час їхньої відсутності: подружжя зазвичай стають більш автономними протягом відрядження, діти виростили, індивідуальні особисті пріоритети в житті могли змінитися тощо. Очікувати, що все залишиться таким самим, як перед відрядженням, невиправдано.

Під час етапу *після відрядження* подружжя може виказувати втрату почуття незалежності або образу за тривалу розлуку. Вони можуть вважати себе справжніми героями, які зуміли впоратися з проблемами самостійно, поки військові були далеко. Досвід свідчить про те, що часто батьки, які залишилися вдома, більше відчувають стрес, ніж ті, які були у відрядженні. Як і військовослужбовці, їхні

подружжя також мають адаптуватися до змін, які відбуваються в результаті повернення. Вони можуть почуватися більш роздратованими. Вони можуть бажати зберегти почуття власного простору. Основні домашні клопоти та розпорядок мають змінитися. Ролі, які грають подружжя в шлюбі, потрібно відновити, можливо, в новій формі. Воз'єднання з дітьми буває як радісним, так і складним. Почуття дітей здебільшого залежать від їхнього віку і розуміння причин відсутності військовослужбовця. Дуже маленькі діти можуть не впізнати батька/матір, які повернулися, і плакати, коли їх беруть на руки. Малюки звикають повільно. Дошкільнята можуть відчувати себе винуватими або наляканими розлукою. Діти шкільного віку можуть потребувати багато уваги. Підлітки можуть поводитися примхливо або вдавати, що їм байдуже. Діти часто лояльні до батьків, які залишались з ними, та спочатку можуть не реагувати на дисциплінарні заходи військовослужбовця, що повернувся. Діти також можуть побоюватися повернення батька/матері як загрози дисциплінарних наслідків. Військовослужбовці, що повернулися, можуть не завжди погоджуватися з привілеями, наданими дітям за їхньої відсутності тощо.

Ми вважають, що після повернення, батьки не мають впроваджувати негайні зміни, вони мусять знайти час на те, щоб переглянути сімейні правила і норми. Інакше військовослужбовець ризикує зруйнувати зусилля подружжя та викликати відчуження у дітей. Військовослужбовець може відчувати образу за такий прийом. Очевидно, що для успішної адаптації потрібно вносити зміни повільно, дозволяючи дітям встановлювати її темп.

Етап після відрядження, імовірно, найкритичніший для військовослужбовців, їх подружжя і дітей. Проте розлука, яку пережили під час відрядження, дає можливість військовослужбовцям і подружжю оцінити власні зміни та визначити бажаний напрям подальшого розвитку їхнього шлюбу. Етап після участі у бойових діях є одночасно складним і

радісним, і багато військових пар впевнені, що в результаті їхні стосунки стають міцнішими.

Іноземні фахівці неодноразово досліджували вплив підготовки та участі у бойових діях на військовослужбовців і сімейний добробут. Вони вивчали подружжя військових, щоб визначити, якій групі було найважче адаптуватися під час підготовки та участі у бойових діях. Було визначено три уразливі групи: 1) подружжя військовослужбовців віком до 30 років; 2) дуже молоді подружжя військових, особливо ті, хто жили не у військовому гарнізоні; 3) старші, працюючі подружжя, які переживали власні унікальні стреси [1].

Таким чином, ми бачимо, що командири підрозділів та військових частин, фахівці структур морально-психологічного забезпечення мають бути готовими підтримати військовослужбовців та членів їхніх сімей протягом всіх етапів відрядження в район ведення бойових дій та запобігти ускладненням, які можуть виникнути в результаті участі військовослужбовців у бойових діях. Громадськість повинна допомагати сім'ям військовослужбовців, щоб вони могли ефективно впоратися з наслідками участі у бойових діях і мали можливість отримати допомогу, якщо виникнуть проблеми.

З метою дослідження реального стану конфліктності у сім'ях військовослужбовців після їх повернення з району ведення бойових дій, автори проводили у червні 2021 року, у військовій частині А1008 опитування. Опитувались військовослужбовці, які на той момент проходили службу, як у бойових підрозділах, так і у підрозділах забезпечення, з терміном служби від 1 до 9 років. Всі вони неодноразово брали участь у виконанні завдань в районах проведення Антитерористичної операції та Операції бойових дій.

За результатами опитування та враховуючи міжнародний досвід, ми пропонуємо свій «Алгоритм профілактики конфліктів у сім'ях військовослужбовців після їх повернення з району виконання бойових завдань» (далі – Алгоритм), використання якого, на нашу думку, буде

сприяти кращій профілактиці та розв'язанню конфліктів у сім'ях військовослужбовців.

Запропонований нами Алгоритм складається з трьох етапів.

I-й етап, *Етап перед початком відрядження* може тривати від кількох тижнів до кількох місяців. На нашу думку, на цьому етапі з метою зменшення його негативного впливу на військовослужбовців та членів їх сімей, попередження виникнення сімейних конфліктів, доцільно проводити наступні заходи:

1. Створення закритого Telegram-каналу (групового чату у Signal) для членів сімей військовослужбовців з метою систематичного і своєчасного доведення інформації та проведення опитування щодо виявлення наявних проблем.

2. Інформування членів сімей особового складу про терміни виконання завдань в районі виконання бойових завдань з метою попередження негативних чуток.

3. Бесіди (доведення інформаційних матеріалів) психолога (заступника командира з морально-психологічного забезпечення (далі – МПЗ) з подружжями, які недавно одружені, з метою профілактики сімейних конфліктів в період підготовки до відрядження.

4. Бесіда з військовослужбовцями лікаря-сексолога про культуру сексуальних відносин та безпеку безладних статевих зв'язків, з метою профілактики конфліктів пов'язаних із подружньою невірністю.

5. Доведення інформації до членів сімей щодо розмірів грошового забезпечення військовослужбовців в районі виконання бойових завдань та чинників, що впливають на його розмір, з метою попередження розповсюдження негативних чуток і виникнення сімейних конфліктів.

6. Бесіда з особовим складом командира підрозділу (заступника з МПЗ) щодо необхідності дотримання культури спілкування з рідними і близькими та контролю своїх емоцій, з метою попередження емоційних конфліктів.

7. Бесіда (доведення інформаційних матеріалів) командира підрозділу

(заступника з МПЗ) з членами сімей особового складу щодо впливу участі військовослужбовців у бойових діях на рідних та близьких, з метою ознайомлення із проблемами і труднощами з якими вони можуть стикнутися.

8. Інформування членів сімей особового складу підрозділу (проведення бесіди, надсилання інформації через месенджери) про наслідки впливу психотравмуючих чинників бойових дій на психіку вояків та надання рекомендацій щодо змісту спілкування з ними під час відрядження, з метою попередження конфліктів на ґрунті нерозуміння особливостей психічних реакцій воїнів.

9. Налагодження співпраці з місцевою державною адміністрацією і Територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК та СП) за місцем проживання членів сімей військовослужбовців, з метою надання допомоги у вирішенні соціально-побутових проблем.

10. Опитування особового складу щодо наявності невирішених сімейних проблем, які потенційно можуть заважати виконанню завдань, з метою надання відповідної допомоги.

Якщо у військовослужбовців виявляється наявність сімейно-побутових проблем то командування військової частини та підрозділу налагоджує дієву взаємодію з місцевими держадміністраціями та фахівцями ТЦК та СП щодо надання допомоги у їх вирішенні.

Якщо ж у військовослужбовців виникають сімейні конфлікти то командування підрозділу надає допомогу щодо його розв'язання, у т.ч. і залучаючи до цього інших фахівців (юристів, психологів, медиків тощо).

Заходи II-го етапу, *Етап безпосереднього відрядження*, відпрацьованого нами Алгоритму пропонується проводити одразу після виїзду з дому військовослужбовця до його повернення.

Таким чином, в ході проведення II-го етапу ми пропонуємо проводити:

1. Бесіди з особовим складом щодо важливості частого спілкування з

Питання психології

подружжям та дітьми, з метою профілактики сімейних конфліктів на ґрунті печалі, самотності або занедбаності.

2. Періодичне нагадування військовослужбовцям про необхідність дотримання культури спілкування та контролю емоційного стану під час розмов з рідними та близькими, з метою профілактики емоційних конфліктів.

3. Періодичне опитування членів сімей військовослужбовців через месенджери про наявні проблеми з метою надання допомоги щодо їх вирішення.

4. Постійне опитування особового складу з метою виявлення сімейно-побутових проблем з метою надання допомоги щодо їх вирішення.

5. Залучення до вирішення виникаючих у членів сімей військовослужбовців соціально-побутових проблем представників державних адміністрацій та ТЦК та СП за місцем їх проживання, з метою надання допомоги щодо їх вирішення.

6. Своєчасне доведення до членів сімей військовослужбовців інформацію щодо змін термінів ротації підрозділу та роз'яснення причин, з метою попередження виникнення негативних чутток.

7. Із затвердженням точної дати повернення підрозділу негайне доведення її до членів сімей військовослужбовців, з метою попередження можливих конфліктів пов'язаних із зустріччю військовослужбовців.

8. Роз'яснення військовослужбовцям та членам їх сімей призначення, важливості та термінів проведення заходів психологічної декомпресії після повернення із району виконання бойових завдань, з метою попередження емоційних конфліктів на ґрунті нерозуміння важливості процесу декомпресії.

Якщо у військовослужбовців виявляється наявність сімейно-побутових проблем то командування військової частини та підрозділу, взаємодіючи з місцевими держадміністраціями та фахівцями ТЦК та СП, надає допомогу щодо їх вирішення.

Якщо ж у військовослужбовців виявляється наявність сімейних конфліктів

то командування підрозділу надає допомогу щодо їх розв'язання, у т.ч. і залучаючи до цього інших фахівців (юристів, психологів, медиків тощо).

Заходи III-го етапу, *Етап після відрядження*, ми пропонуємо проводити одразу після повернення підрозділу у ППД одночасно із проведення заходів психологічної декомпресії особового складу [2].

Ми пропонуємо наступний зміст заходів III-го етапу:

1. Проведення урочистої зустрічі особового складу після повернення із району виконання бойових завдань із запрошенням членів сімей військовослужбовців, в ході якого відзначити та заохотити максимальну кількість особового воїнів.

2. В ході проведення заходів психологічної декомпресії (1-й та 2-й день) провести:

- бесіди з військовослужбовцями з метою визначення проблемних питань;

- бесіду з особовим складом з питання психологічних наслідків впливу психотравмуючих чинників бойових дій на психіку з метою надання рекомендацій щодо безболісної адаптації до мирного середовища;

- бесіду з особовим складом з метою ознайомлення із основними причинами виникнення конфліктів у сім'ях військовослужбовців після їх повернення з району виконання бойових завдань та надання рекомендацій щодо їх профілактики та вирішення;

- бесіду (доведення інформаційних матеріалів) з членами сімей військовослужбовців з метою ознайомлення з психологічними наслідками впливу психотравмуючих чинників бойових дій на психіку військовослужбовців та надання рекомендацій щодо їх адаптації до мирного середовища.

3. Організація психологічного консультування фахівцями військовослужбовців, які отримали поранення або виявляють певні поведінкові відхилення, з метою попередження

Питання психології

внутрішньо особистісних та сімейних конфліктів.

4. Залучення представників місцевих державних адміністрацій та ТЦК та СП до вирішення соціально-побутових проблем військовослужбовців.

Якщо у військовослужбовців виявляється наявність сімейно-побутових проблем то командування військової частини та підрозділу взаємодіючи з місцевими держадміністраціями та фахівцями ТЦК та СП надає допомогу у їх вирішенні.

Якщо ж у військовослужбовців виявляється наявність сімейних конфліктів то командування підрозділу надає допомогу щодо його розв'язання, у т.ч. і залучаючи до цього інших фахівців (юристів, психологів, медиків тощо).

Висновки. Таким чином, ми вважаємо, що попередження і позитивне вирішення сімейних конфліктів слід розглядати як основні види діяльності щодо управління такими конфліктами. Часто при розв'язанні сімейних конфліктів користуються послугами посередника. У нашому випадку таким посередником повинні бути

командування підрозділу, де служить військовослужбовець, інші фахівці, які можуть надати допомогу у вирішенні подібних конфліктів.

На нашу думку, при виконанні кожного пункту запропонованого нами Алгоритму, маючи елементарну теоретичну підготовку щодо діагностики конфліктів та певні практичні навички щодо їх класифікації, можна забезпечити ранню діагностику їх наявності. Це дозволить своєчасно надати допомогу родині військовослужбовця щодо вирішення конфлікту із мінімальними негативними наслідками. Використання зазначеного Алгоритму допоможе знизити психологічну травматизацію військовослужбовців, які беруть участь у бойових діях та буде сприяти їх адаптації у мирному середовищі.

Перспективними напрямками дослідження порушених питань можуть бути: обґрунтування методів і способів позитивного вирішення конфліктів у сім'ях військовослужбовців після їх повернення з району виконання бойових завдань тощо.

Список використаних джерел

1. Охорона психічного здоров'я в умовах війни / пер. з англ. Тетяна Семигіна, Ірина Павленко, Євгенія Овсяннікова [та ін.]. К.: Наш формат, 2017. 1068 с. Веб-сайт. URL: <http://surl.li/ahlbu>. (дата звернення: 15.12.2021).
2. Про затвердження Інструкції з організації психологічної декомпресії військовослужбовців ЗС України. Наказ Генерального штабу ЗС України від 27.12.18 р. №462.

References

1. Okhorona psykhychnoho zdorovia v umovakh viiny [Mental health protection in the minds of war]/ per. z anhl. Tetiana Semyhina, Iryna Pavlenko, Yevheniia Ovsyannikova [ta in.]. K.: Nash format, 2017. 1068 s. Veb-sait. URL: <http://surl.li/ahlbu>. (data zvernennia: 15.12.2021) (in Ukrainian)
2. Pro zatverdzhennia Instruktсии z orhanizatsii psykholohichnoi dekompresii viiskovosluzhbovtsiv ZS Ukrainy. [About the approval of the Instructions for the organization of psychological decompression of military servicemen of the AP of Ukraine] Nakaz Heneralnoho shtabu ZS Ukrainy vid 27.12.18 r. №462. (in Ukrainian)

Summary

Romanishin A. *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor Research Center for Humanitarian Problems of the Armed Forces of Ukraine*
Neurova A. *Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor National Academy of Army Forces n.a. hetman Peter Sagaydachny*

ALGORITHM OF CONFLICT PREVENTION IN FAMILIES OF MILITARY SERVANTS AFTER THEIR RETURN FROM THE AREA OF COMPLETION OF COMBAT TASKS

Summary. *The article considers the main factors that contribute to conflicts in the families of servicemen after their return from the area of combat missions and presents the Algorithm for their*

prevention, developed on the basis of analysis of foreign experience, personal experience of authors and survey results.

Introduction. Analyzing the experience of hostilities in eastern Ukraine and the development of the causes and consequences of family conflicts among servicemen of the Armed Forces of Ukraine, we concluded that training and participation in hostilities significantly affect not only servicemen, combat units and units that remain to perform current tasks. in points of permanent deployment (Dala - PPD), and it also affects members of their families.

Unresolved family problems have potentially devastating consequences. A worried, anxious serviceman is easily distracted and unable to focus on combat missions. Unresolved emotional stress can, and often does, lead to serious accidents or the development of combat stress, which in turn can lead to disruption of combat missions. At home, significant marital upset interferes with routine, concentrating on work and having children, and so on.

Purpose. The purpose of the article is a theoretical analysis of scientific sources on the research problem, identifying ways to achieve effective conflict prevention in the families of servicemen after their return from the area of combat missions.

Methods. Empirical methods were used to solve the research tasks: observations, surveys and questionnaires.

Originality. Thus, in our opinion, the use of this Algorithm for conflict prevention in the families of servicemen after their return from the area of combat missions will help reduce the psychological trauma of servicemen involved in hostilities and will facilitate their adaptation in a peaceful environment.

Conclusion. Summing up, we can conclude that the prevention and positive resolution of family conflicts should be considered as the main activities for the management of such conflicts. Family mediators are often used to resolve family conflicts. In our case, such a mediator should be the command of the unit where the serviceman serves, other specialists who can assist in resolving such conflicts.

In our opinion, with the implementation of each point of our proposed Algorithm, having basic theoretical training in the diagnosis of conflicts and certain practical skills for their classification, it is possible to provide early diagnosis of their presence. This will allow timely assistance to the family of the serviceman in resolving the conflict with minimal negative consequences.

Promising areas of research on the issues raised may be: substantiation of methods and ways of positively resolving conflicts in the families of servicemen after their return from the area of combat missions, etc.

Key words: business trip stage; fighting; family conflicts; prevention; algorithm.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Received/Поступила: 10.05.22.